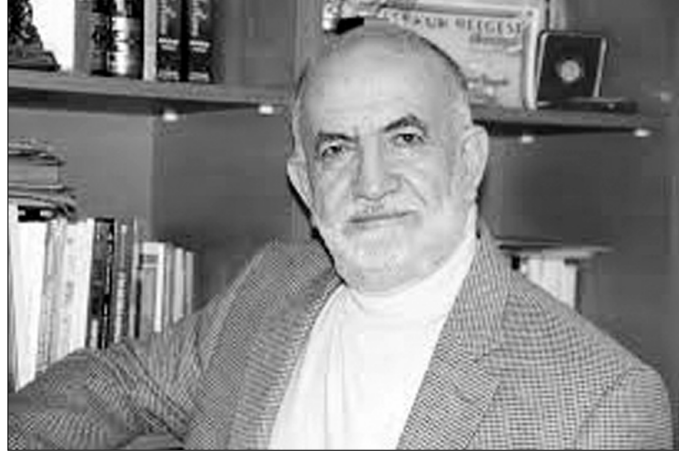

◆ Məmməd İsmayılın 80 yaşı

“Öndə bir ümid yanır,
Mən yorulsam, sən izlə”

Məmməd İsmayıl o şairlərimizdəndir ki, bu gün də onunla bağlı deyilən bir misra, yazılan bir cümlə oxucularda maraq doğurur. Çünki xalqın milli poeziya və milli şair ilə bağlı təsəvvürləri bu böyük türk şairinin nümunəsində parlaq və dürüst əksini tapır.

***İstisi kənara çıxmaz hər odun
Haqqı bulanların şairiyəm mən.
Bacara bilirsiz məni unudun -
Unudulanların şairiyəm mən.***

O, heç kimin minnətli çörəyini yemədi, minnətli sözünü götürmədi. Nə sevgili xalqını, nə də ədəbiyyatımızı aldatmadı. Bu xalqın şairə inamından, sadələvhlüyündən sui-istifadə etmədi.

***O, bu zəmanədən söz götürmədi
Başını götürüb getdi deyərsiz.***

Əlbəttə, bir şairi tamam və bütöv dərk etmək prinsipcə mümkünsüzdür. Digər tərəfdən, şair yaşadığı gerçəkliyin faciəsinə yoluxa bilər ki, sonra onun metafizik çevrəsinə daxil olmaq çətin olur. Məmməd İsmayıl həm də yaddaşımızda bənzərsiz xarakteri ilə sevilir. Xarakter sirdir, hansı yeddi arxa dönəndən gəlir - bir kimsə bilmir. Məmməd İsmayılın kişi xarakteri şeirlərinin havasına, yazılarının ideya-məzmununa elə hopubdur ki, həm də bəxtini, yığvalını müəyyənləşdirib. Necə ki, Xaqani Şirvaninin güclü, sınımaz

xarakteri həyatını iki yerə - vətən və qürbət qütblərinə böldü, Məmməd İsmayılın da xarakteri taleyini və yaddaşının iki məkanda var olmasına səbəb oldu.

***Şairləri susmayan bir vətən basılmayıb,
Qəlbimdə can yerinə buna ümid bəslədim.
Yolunda şəhid olmaq bəxtimə yazılmayıb,
Bayrağına bükülüb dəfn olunmaq həsrətim.***

Təəssüf ki, nə gizlədək, XX əsrdə Azərbaycan şairlərinin Kremlin şeytan feilinə uyub aldandığı, birc ideologiyaların toruna düşdüyü, nəfslərinə haram qatdıqları hallar çox oldu. Məmməd İsmayıl kimi milli şairlərin taleyi göstərdi ki, imperiya içində yaşayıb şəxsi və ədəbi ləyaqətini qoruya bilər.

***Yələ verdim, suya çəkdim nəfsimi,
Arxasınca daş atmağı bacardın.***

Bu, "qədər in naxışdı" ki, Məmməd İsmayılın həyatı sanki iki arada - varlıqla yoxluğun, olumla ölümün, vətənlə qurbətin, əvvəlin və sonun arasında keçdi. Şair bunu bir "tanrı sınağı" adlandırır:

***Çəkir sevnələri sınağa Tanrı,
Hər kəsin suçunu üzünə çəkir.
Mayası çamurdan yoğrulanları
Şeytan gölməçəsi özünə çəkir.***

Məmməd İsmayılın bioqrafiyası, sadəcə, bir şairin həyatında baş vermiş hadisələrin və ya müasirlərin danışdığı xatirələrin məcmusu deyil. Şairin taleyi, tərcümeyi-halı onun poetik dilinin qatlarındadır. Onun təhtəlsüurdakı "bioqrafiyasını" poetik obrazların, detalların dililə oxumaq daha səmərəli olar.

Bir neçə il bundan öncə dostum Həmid Ormanlı maşını ilə məni şairin Əsrikdəki evinə apardı. Mistik, anlaşılmaz bir qüvvə məni şeirlərindən, "İz" romanından oxuyub xəyalımda canlandırdığım evə doğru çəkirdi. İçəri, həyəətə girməyə imkanım olsa da, sirli və sehrlili bir qüvvə məni qapı ağzında saxladı. Və nədənsə, Məmməd İsmayılın Əsrikdəki evlərinin doqqazı ağzında bir xeyli dayanıb, içəri girməyə gücü çatmayan obrazını təsəvvür etmişəm. Mənə elə gəlib ki, Məmməd İsmayılın mənalar dünyası həmin qapının o üzündədir - anasının səsi də, atasının yeganə yadigar şəkli də, alma ağacı da, çəndə azmış ağacdələndə... ordadır.

***Ayrılıq çatlatsın səbir qabını,
Üzünü yenidən görüm, bəsimdi.
Maşın açarıyla dəmir qapını,
Döyüm.
Arxasından səs gəlsin:
Kimdi?***

O, yurd yerində hər nəsənin hekayətini danışa bilər. Onları yaddaşında canlı edir. Görün, Əsrikdəki evin nişanələrini bizə bir şeirində necə təqdim edir. Yol kənarındakı daş, qapıdakı çinar - hamısı onun ömür hekayətinin canlı şahidləri - personajlarıdır.

***Yol kənarında bir daş
Bardaş qurub oturub.***

**Soyuq üzündə bir nur,
Arada bir doluxsunur.**

**Daşın önündə bir ev,
Arxasında bir çınar
Payızın sazağında
Uçum-uçum uçunur.**

Onun hər duyğu türünün bir mövsüm uyarlığı var. Yurd-ev nisgili, kədərli ovqatı çənli-dumanlı soyuq payız havası fonunda verilir.

“Sisli payız gecəsinə bənzəyir halım”

Qadın sevgisi kişi yaddaşının mövcudluq şərtlərindən biridir. Bəlkə uşaqlıq xatirələrindən sonra qadın tarixçələri kişinin xatırlamaq istədiyi, yeni yenidən yaşamaq istədiyi ilğimdir. Bir yandan zərif pıçıltı səslənir:

**Ay payız baxışım, bayatı gözlüm
Sıxma qaşlarının çatında məni.**

Digər tərəfdən, kişi ehtirasının açıq, sərt etirafı söylenilir. Məmməd İsmayılı bir sevgi şairi kimi bənzərsiz edən də odur.

**Sevdiyi adamı sonunda qadın
Gedər itirməyə tapdığı yerdə...**

Qəribədir, şairin avtoportreti, eqosentrik təhkiyəsi əksər hallarda “o”da - üçüncü şəxs əvəzliyində ifadə olunur. Bu, mifoloji məntiq baxımından da düzgün seçimdir. “O” şəxs əvəzliyi qeyri-müəyyənliyi, məchulluğu bildirir.

**O, dərini açmaz sizə,
Özünədi hər sualı,
Göy sulara dalıb kimsə,
O da burda fikrə dalıb.**

Şeirinin sonunda isə özündən üçüncü şəxsə danışa-danışa mütləq fəvqə “O”-ya - Allaha müraciət edir.

**Bir Allahı, bir özü
İrəli var, geri yox.
Və... onun Ondan özgə
Sığınacaq yeri yox.**

Böyük rus şairi Yuri Kuznetsovun xatirəsinə həsr etdiyi şeir “O” əvəzliyi ilə başlayır, əslində, özünün taleyi haqqında acı gileylərdir.

**O da getdi bu dünyadan,
Hər şeyini atıb getdi.
Bilsəydi heç buraxmazdı
Dünyanı aldadıb getdi.**

Artıq neçə illərdir ki, Məmməd İsmayıl Türkiyədə, türk şairlərinin ilham aldığı Boğazda yaşayır, Çanaqqala Universitetində dərs deyir. Çox ədiblərimiz Anadolu və Avropa yaxasında Dardanel boğazını seyr etdi. Yalnız Məmməd İsmayıl poeziyasında “boğaz” bu qədər geniş simvolik mənalar sırasına malik oldu. Dardanel boğazı şairin ömür - tale məkanında metafizik substansiyanın adı oldu.

Bəxtinə, yığvalına bir kimsənin ağına belə gətirmədiyi qəfil bir qəza düşdü.

Hayandan qaçırıdusa gəlib oraya, İki araya - dar bir boğaza düşdü. "Boğaz" sözü bir ömrün metaforik adıdır. Qürbət şeirlərinin əksəriyyətinin süjeti bu metaforadan "ətə-qana gəlir":

**Kim sənin bəxtini qürbətə yazdı,
Vətənmi istədi, vaxtmı dışlayır?
Düşdüyün çıxılmaz bir dar boğazdı,
Bir az o tərəfdə dəniz başlayır...**

Yaxud

**Hələ ömür yelkənim
Dar bir boğazdan keçir.**

"Boğazdan keçən gəmilər" şeirinin bir bəndin dar çevrəsində bu çoxmənalılığa ustalıqla məntiqi ilgək salıb.

**Fikrimin ucunda o ev, o daxma,
Sonu görünməyən bir sitəm ilə
Hər gün boğazıma tıxanan loxma
Və hər gecə boğazdan keçən gəmilər.**

Məmməd İsmayılın mifoloji düşüncəsinə görə, ilkinliyindən ayrılan, başlanğıcdan qopan hər nəsnə mütləq qürbətə düşmüş olur.

**Ocaq yanır... isti də, tüstü də bir arada
Bulud olmağa gedər göylərin qürbətində.**

O, ilk qürbəti anası qarlı qış günündə unuduğu şeir dəftərini 30 km yolu piyada arxasınca Əsrəkdən Tovuzla gətirəndə hiss etmişdi. Elə o gündən onun qərib sərgərdan ruhu evin qapısını döyməyə gəlir. Və daha qapı arxasından anasının səsinə deyil, öz səsinə eşidir.

**Mənə elə gəlir ki,
ya bu gündən, sabahdan,
ya da xatirələrdən
Qayıdanda səfərdən
Bir qapı döyüləcək
bu yolların başında,
Bir ürək döyünəcək
bu yolların başında
"-Ey kimsən?" deyiləcək,
"-Ehey, kimsən" deyiləcək!..**

Elə burdaca diqqətimi çəkən bir detal da qeyd edim gərək: Məmməd İsmayıl qürbətdə yaşadığı bu illər ərzində o yerlərin gözəlliyini vəsf edən şeirlər yazmayıb. Hər halda, mənim rastıma çıxmayıb. Bilmirəm, paralellər, müqayisələr aparmaq nə dərəcədə müsaiddir: XX yüzilin əvvəllərində, bolşevik çevrilişindən sonra Parisə sığınmış rus muhacir şairləri burda nə qədər azad, rahat yaşasalar da, şəhərin gözəlliyini sanki görmürdülər, onun vəsfinə bir misra belə yazmadılar. Çünki qürbətdə, mühacirətdə həyat mənasızlaşır. M.Svetayevanın bir sözü yadıma düşür: "Ən sadə nəsnəni anlamaq üçün onu şeirə atmaq lazımdır ki, ordan onu görə biləsən". Məmməd İsmayılın qürbət şeirlərində hər şey - ağaclar, durnalar, evlər, gəmilər, mar-tılar qürbət mənalı oldu.

**Gəmilərin qürbəti keçib gedir boğazdan,
Bir azdan başlayacaq durnaların qürbəti...**

Aşağıdakı bənddə “q” səsinin alliteriyası və “qürbətə qəriblətmək” deyimi adamın içində doğrudan da bir üşüntü yaradır.

**Qürbətə qəribədir,
Qərib durna qatırı
Qayığa yelkən olan
Qağayı qanadları.**

Əgər şair Vətəndən kənara düşürsə, deməli, o, mühacirdir, mühacirətdədir. Yaddaşımıza etibar etməməkdə bəlkə də haqlıdır.

**Aldığı nəfəs kimi Vətən məni unutdu,
Kimin yadına düşər batan bulağın yeri?
İzi yox çəməndən çəkilən çənin,
Yəqin unudulub sənə də adın?
Qürbətə düşəndə ana Vətənin
Gərək “barmağına” sap bağlayaydın...**

Yeri gəlmişkən, Məmməd İsmayılın məkan fəlsəfəsi də ayrıca araşdırma mövzusu ola bilər. Təsadüfi deyil ki, onun özünə verdiyi ritorik sual “İndi sən hardasan, Məmməd İsmayıl?” Məkanın, yerin dəyəri unudulmaq və ya unutmaq dərəcəsi ilə ölçülür.-

**Qış, hardan gəlirsən?-
Unutulduğum yerdən.**

Yaxud

**Yaddaşıma yaxşı bax,
Unutduğun yerdəyəm.**

Amma içində həmişə bir ümid yaşayıb ki, Allah heç kimi, heç nəyi unutmur. Bu müdrik yaşında da inanır ki, yaxşılıq-pislik kimi, insanın unutulmaları da əvvəl-axır qabağına çıxır.

**Əvvəl arzuladın, sonra unuttun,
Çıxar qabağına unutulduqların.**

Ağrı yeganə hiss - duyğudur ki, insanı yalan danışmağa qoymur. Məmməd İsmayıl ömür-gün, millət-ölkə ağrılarından danışanda yalanı dilinə gətirmədi. Milli şairimizin gileyi də bu üzdəndir.

**Qurd kimi quduzlaşar dərd acıxdığı yerdə,
Nə yaxşı ki, Vətən var yaddan çıxdığın yerdə.**

Böyük şairimiz unutmasın ki, Məmməd İsmayıl kimi Vətən aşıqlarının yeri könüllərdədir. Könüllərdə isə Haqqın taxtı qurulur...

Rüstəm KAMAL

